

Een tweede baronie?... De geschiedenis van het 'kasteel van Onkerzele'

Jacques DE RO

Wanneer we tijdens de wintermaanden post vatten op het hoogste punt van Geraardsbergen bij de Oudenbergkolom, vangen we in de Dendervallei een glimp op van het kasteel van de baronie Boelare, achter ons merken we van heel nabij het 'Oudenbergkasteel' en langs de oostelijke flank van de heuvelrug zien we boven de boomkruinen de torentjes van het 'kasteel van Onkerzele'. Tijdens de 19de eeuw worden deze drie fraaie buitengoeden bewoond door leden van een en dezelfde burgerfamilie: de politieke bankiersdynastie Spitaels. De ontstaansgeschiedenis van dit laatst vermelde kasteel is onmiskenbaar verbonden met de overige twee. ⁽¹⁾

Vorstelijke verblijven

Met de komst van de Franse bezetter te Geraardsbergen in juli 1794 komt een einde aan het ancien régime en verliezen de lokale adel en de geestelijkheid hun eeuwenlange prerogatieven. Dit machtsvacuüm wordt de eerstvolgende decennia snel ingevuld door de vele nazaten van Jean Baptiste Spitaels (1719-1780), die zich door de bloeiende linnenhandel tijdens de Oostenrijkse periode weet te verrijken. Zijn oudste zoon Jean François (1743-1816) slaagt erin via deze lucratieve handel een eerste private bank in de stad op te richten. ⁽²⁾ Met het vergaarde kapitaal koopt hij met ingang van het nieuwe régime vooral genationaliseerde goederen. Hij kan daarenboven rekenen op de voortzetting van zijn bankbedrijf door drie van zijn zonen. Twee onder hen etaleren graag hun welstand met hun landgoed: François (1769-1827) neemt zijn intrek in het *Hof ten Broeke* (of *Château ten Broeke*), het vroegere

lusthof van de Sint-Adriaansabdij te Onkerzele en Adrien (1782-1834) vestigt zich op de Oudenberg, waar hij er een groot deel van de percelen land opkoopt om er zijn woonst met lusttuin en bospark uit te breiden. Later spreken we hier van het Oudenbergkasteel.

Maar het is vooral Pierre Jean Spitaels (1768-1851) die zijn naamverwanten overtreft in vorstelijk wonen. Hij is de zoon van Guillaume (1744-1803), meesterhoedenmaker op de Markt en van Marie Jeanne Van Damme en tevens jongere broer van Jean François. Pierre Jean werkt aanvankelijk ook in de linnenhandel maar raakt omstreeks 1792 als rentmeester nauw betrokken bij het financiële beheer van de baronie Boelare. Hij wordt de vertrouwensman van Marie Françoise Cassina (1737-1814), gravin de Murat en loodst haar door een kluwen van zware financiële aantijgingen. Hoewel het nieuwe régime de adel niet gunstig gezind is, slaagt hij

erin het kasteelgoed in handen van de familie te houden. Uiteindelijk zal hij zelf, na het overlijden van zijn meesteres, in april 1818 door aankoop in het bezit komen van het kasteel, koetshuis, paardenstal, schuren en bijgebouwen met daarbij partijen landbouwgrond, weiland, bos, een boomkwekerij en een vijver; alles samen circa 52 ha.

Spitaels, door zijn tijdgenoten omschreven als "*un esprit ardent et inventif*", treedt intussen ook op als bankier en waagt zijn kans op het politieke actieterrein en met succes. Hij is schepen van Geraardsbergen in 1810-1824 en provincieraadslid in 1836-1838. Daarnaast is hij onafgebroken burgemeester van Hemelveerdegem in 1807-1851 en, hoe kan het anders, ook van Nederboelare in 1819-1836. Verder beoefent hij in zijn geboortestad het ambt van plaatsvervangend vrederechter in 1831-1836. Hij zetelt er ook in het bestuur van de Burgerlijke Godshuizen in 1817-1834 en in het

⁽¹⁾ Met dank aan F. De Chou, J. De Nie, Ph. Haegeman en M. Van Trimpont voor het verlenen van inlichtingen, documenten en/of beeldmateriaal.

⁽²⁾ Alle gegevens met betrekking tot de bankiersdynastie Spitaels komen uit: J. De Ro, *Analyse van een belangrijke financiële en politieke familieclan: de Spitaels van Geraardsbergen. Machtsoverwerving en -verlies*, proefschrift, U.G., 1976-1977.

Een ongedateerde zichtkaart van het "Kasteel Van Landuyt", gezien vanaf de lagergelegen parkvijver. Dit golvend landschap, een uitloper van de Oudenbergheugel, is rijk aan bronnen. (Verz. Ph. Haegeman)

weldadigheidsbureel. Tijdens de woelige revolutiedagen in 1830 wordt hij tot 'opperkommandant' van de burgerwacht met algemene instemming verkozen: "(...) zijn benoeming zal voorzeker aan de stad-singesetenen aangenaam zijn, hunne goedkeuring bekomen, en het algemeen betrouwen tot behoudens der openbare rust vaststellen" (3).

De zonen van Pierre Jean Spitaels

Spitaels treedt tweemaal in het huwelijk. Een eerste maal in 1797 met de 29-jarige Isabelle De Beck, dochter van François, herbergier te Deftinge, en van Christine De Prijck. Uit dit huwelijk worden twee zonen geboren, Jacques en François. François overlijdt kort na de bevalling.

Jacques Spitaels wordt geboren te Geraardsbergen op 17 september 1798 en volgt aanvankelijk het politieke spoor van zijn vader. Hij is gemeentesecretaris van Nederboelare in 1820-1837 en raadslid in zijn geboortestad in 1836-1839. Na zijn nederlaag bij de gemeenteverkiezingen van 1839 stapt hij uit de stadspolitiek. Ook zijn kandidatuur tijdens de lokale verkiezingen van 1845 in Nederboelare biedt hem geen politiek postje. Hij wordt op dat ogenblik getypeerd als "*Le sieur Spitaels n'a pas toujours été pour le gouvernement. Sa conduite morale est bonne, a de l'instruction, des capacités et certaines connaissances administratives, a de l'influence, est zélé pour les intérêts de la commune, et aussi bien vu*" (4). In 1821 is hij stichtend lid van de Teken- en Bouwacademie en luitenant-kolonel van de burgerwacht in 1831-1834. Op 6 mei 1841 huwt hij met zijn nicht Marie Marcelline Spitaels (1814-1892), dochter van Joseph (5), rentenier

en Isabelle Verhaeghe. Vanaf die tijd verblijft hij permanent op de baronie, waar tussen 1842-1845 een zoon en twee dochters worden geboren.

Na de dood van zijn echtgenote op 17 mei 1827 hertrouwt Pierre Jean later met Julie Hélène Wolfcarius, dochter van Jean Guillaume, advocaat te Geraardsbergen en van Marie Jeanne De Borremaecker (6). Pierre Jean wordt nog op 72-jarige leeftijd vader van een zoon, Alfred. Zijn nieuwe schoonvader is van beter huize. Hij is afkomstig uit Moen, maar begint na zijn huwelijk in de Wijngaardstraat te Geraardsbergen een advocatenpraktijk en is er vrederechter van 1817 tot zijn overlijden in 1830. Hij mengt zich ook in de stadspolitiek, wordt schepen in 1794 en 1802-1808 en raadslid in 1808-1830. Daarnaast draagt hij in Overboelare quasi onafgebroken

Alfred Spitaels (1840-1903), bouwheer (?) en eerste eigenaar van het "Kasteel van Onkerzele".

de burgemeesterssjerp van 1809 tot 1830.

Laatkomer Alfred ziet het levenslicht te Brussel op 17 oktober 1840. Zijn ouders verliest hij al op jeugdige leeftijd: Pierre Jean overlijdt op 1 december 1851, zijn echtgenote volgt hem twee jaar later in het graf, op 24 maart 1853. Vermoedelijk wordt de jongen opgenomen in het jonge gezin van zijn halfbroer Jacques, die zelf zijn vader als kasteelheer in de baronie opvolgt. Of is het zijn tante Camille Wolfcarius die zich over zijn opvoeding ontfermt?

Een tweede baronie?...

In 1861 wordt Alfred Spitaels meerderjarig en mag hij normaliter zijn deel van het familiebezit opeisen. Dit impliceert ook een belangrijke hap van het kasteeldomein te Nederboelare. Zover komt het niet en wellicht is dit testamentair geregeld. Hij verhuist tijdens de jaren 1860 naar Geraardsbergen, waar hij een ruime burgerwoning betreft. Uit een recente vondst van een aantal onbekende bouwplannen uit de tweede helft van de 19de eeuw in het archief op de zolder van het stadhuis is een tekening opgedoken van een huis "*voor het laatst bewoond door Mijnheer Alfred Spitaels*". Het gaat om een bouwaanvraag, goedgekeurd door het college van burgemeester en schepenen op 15 januari 1868, waarop een classicistische gevel staat van drie bouwlagen en vier traveeën. Eigenaar noch locatie staan vermeld. (7) Spitaels woont ook een tijd lang te Brussel, waar hij op 28 januari 1867 uit de bevolkingsregisters wordt geschrapt. Op dat ogenblik is de jongeman pas 26 jaar. Maar is hij wel tevreden met de regeling van de nalatenschap

(3) J. DE RO, *Van oranje tot tricolor. De Belgische Revolutie in Geraardsbergen en deelgemeenten, in Gerardimontium 2005/203/12-13; SAG (Stadsarchief Gent), Fonds Napoleon De Pauw, nr. 4686: volgens de getuigenis van een naast familielid wordt hij helemaal niet in een gunstig daglicht gesteld: "(...) Pierre est une espèce de diable pour que tous les moyens sont bons".*

(4) RAG (Rijksarchief Gent), Provinciebestuur 1830-1850, nr. 206 (342/3).

(5) Joseph Spitaels (1775-1853) is een broer van de hogervermelde François en Adrien.

(6) Dit huwelijk is te Geraardsbergen noch te Nederboelare voltrokken.

Zicht op het kasteel van Alfred Spitaels vermoedelijk tijdens de jaren 1890. De beplanting rond het landhuis is nog jong. (Verz. Ph. Haegeman)

van zijn ouders en wil hij niet, net als zijn halfbroer Jacques, wonen in grandeur in een zogeheten *tweede baronie*?... Is hij ten slotte niet opgegroeid op een kasteel te midden van een landelijke omgeving? De aanduiding van het jaartal 1865 op de sleutel van de hoofddeuromlijsting van het landhuis laat veronderstellen dat dit het bouwjaar is van het *Kasteel van Onkerzele*. Maar onderzoek van het kadasterarchief in combinatie met de notariële archieven spreken dit tegen en wijzen echter op een latere bouwdatum en verblijf. Hetzelfde geldt voor de bouwheer van het nieuwe landgoed. We zien ook de sierlijk gevormde initialen van Alfred

Spitaels boven diezelfde deuromlijsting: A.S.. Dit zou er op wijzen dat het optrekken van dit landhuis alleen toe te schrijven is aan de jonge rentenier. Kadastergegevens wijzen er echter op dat de bouwopdracht mede is tot stand gekomen dank zij de eerder vernoemde Camille Wolfcarius.

Camille Wolfcarius

Over Camille Wolfcarius is weinig bekend. Zij wordt te Geraardsbergen geboren op 1 september 1812 als jongste dochter van het hoger vermeldde echtpaar Wolfcarius-De Borremacker. Net als Alfred Spitaels, wordt zij al op jonge

leeftijd wees: op 9-jarige leeftijd sterft haar moeder, op 18 jaar haar vader. Zij blijft ongehuwd en staat vermeld als bijzondere wanneer zij op 29 april 1865 - zij is dan al 54 jaar oud - bij een openbare verkoop in de herberg *Den Koning van Engeland* op de Markt te Geraardsbergen voor de notarissen Pierre François Declercq en Louis Ghislain Rens een aantal gronden in Onkerzele koopt van de weduwe Pauline Diu en kinderen, renteniers te Geraardsbergen. De koopsom bedraagt 25.500 frank. ⁽⁸⁾ Het gaat om een partij bos op de plaats *Hinnebosch* en twee partijen land, twee partijen weiland en een partij bos op de plaats *Kleine Molleruyte* ⁽⁹⁾. Alles samen gaat het

⁽⁷⁾ SAGer (Stadarchief Geraardsbergen), *Bouwen en verbouwen*.

⁽⁸⁾ RAR, *Notariële archieven, inventaris nr. 360, notaris Pierre François Declercq, Geraardsbergen, minuten nr. 39*.

⁽⁹⁾ *Molleruyte* is een zeer oud toponiem van Romeanse oorsprong: *Maelderuyt* (1371), *Malreut* (1410) uit *malretum* 'appelgaard'.

AKG (Archief Kadaster Gent), doc. 212, Onk, dl. 1, art. 129: *Hinnebosch* (bos, sectie A 609, 2 ha 10 a 60 ca); *Kleine Molleruyte* (land, sectie A 623, 2 ha 74 a 10 ca; weiland, sectie A 624, 11 a 90 ca; weiland, sectie A 625, 22 a 20 ca; bos, sectie A 626, 8 a 89 ca; land, sectie A 677, 6 a 70 ca). Verder doc. 219, Onk, 1865: hier is sprake van "*bois /S' Lucas Bosch*".

Op de sleutel van de hoofddeuromlijsting van het landhuis staan de initialen van de eigenaar 'A.S.' (Alfred Spitaels) met daaronder 'ANNO 1865', het jaar van de aankoop van de gronden. (Foto J. De Ro)

om een grondoppervlakte van 8 ha 31 a 39 ca. De bouw van het hele landgoed komt tot stand tussen 1865, het jaar van de aankoop van de gronden en 1873, het jaar van de registratie van de nieuwbouw op de dienst van het kadaster. 1865 als bouwjaar aanhouden is dus niet correct en verwijst eerder naar het verwerven van de gronden. Zorgt Wolfcarius voor de nodige financiële middelen bij de realisatie van de nieuwbouw? De inbreng van de jonge Alfred in het hele bouwproject en de rol die zijn tante hierbij speelt blijven onduidelijk. Het hoofdgebouw wordt in de loop van 1868 afgewerkt, zodat op 18 december van dat jaar Alfred Spitaels en zijn tante Camille, samen met hun dienstpersoneel, Thérèse Pontiou en Leopold Hautecœur, er hun intrek kunnen nemen. Aanvankelijk wordt het nieuwe landgoed aangeduid als "huis met lusttuin"⁽¹⁰⁾. Pas tien jaar later, op 16 november 1878, staat

Camille Wolfcarius haar eigendommen, omvattend "*Les Bâtimens, château & dépendances etc. se trouvant sur un terrain (Kleine Molleruite)*", af aan Alfred Spitaels⁽¹¹⁾.

Landhuis met Franse barokallures

Het "Kasteel van Onkerzele" is ingeplant op een helling en omgeven door een prachtig park. Het geheel getuigt van een verfijnde smaak van de opdrachtgever met zin voor elk detail. Het gebouw en het ensemble hebben grosso modo allures van de Franse barok uit de 17de eeuw, maar de vormen, verhoudingen en materialen zijn aangepast aan de smaak van de 19de eeuw. Het landgoed wordt betreden langs een hek, dat geflankeerd wordt door twee achzijdige poortgebouwtjes onder piramidale leien daken. Zij zijn gecementeerd en opgebouwd uit baksteen met afwisselend een segmentboogvenster en een oculus. Een korte weg

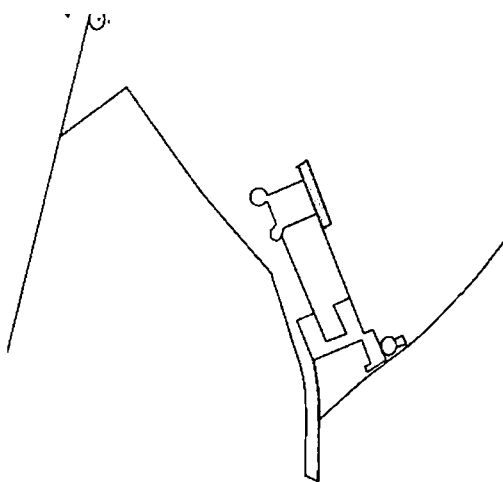
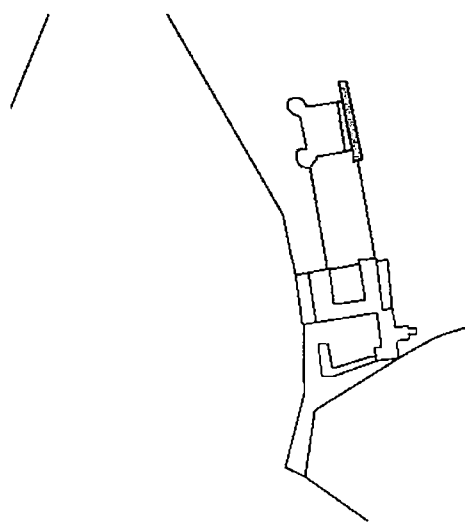
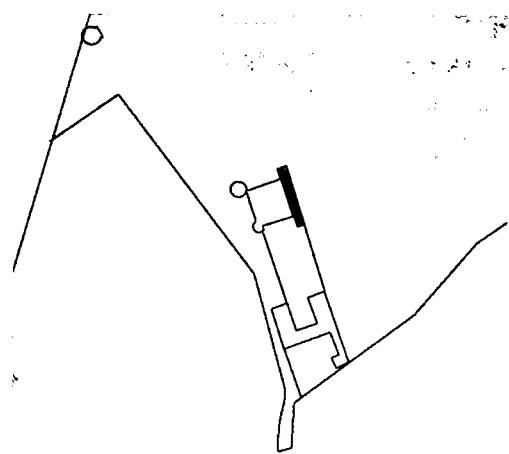
links van de ingang leidt door het park naar het kasteel, dat is opgevat als een dubbelhuis met souterrain voor het dienstpersoneel en twee bouwlagen onder afgevlakt leien schilddak, dat bekroond is met een vorstkam bestaande uit een smeedijzeren hek. De vier dakvlakken hebben een oculus en telkens drie stenen dakkapellen met driehoekig fronton. Het quasi vierkante grondplan (circa 14 meter langs elke zijde) wordt geflankeerd door drie ronde en een hexagonale hoektoren ten zuidoosten, respectievelijk onder kegelvormige en piramidale leien spits. Het is een baksteenbouw waarbij de gevelpartijen verlevendigd zijn met hardstenen muurbanden en kordons, hoek- en negblokken. De hoofd- en zijgevels bestaande uit drie traveeën worden gemarkeerd door een centraal risaliet en zijn afgelijnd door de vermelde hoekblokken, die ook aangewend zijn voor de afwerking van de rechthoekige vensters met diamantkopsluitsteen onder gestrekte druipsteen. De hoektorens zijn voorzien van smalle rechthoekige vensters en omlopende muurbanden in het verlengde der dorpels en negblokken. De hoofdgevel, gericht op de toenmalige "weg van Geeraardsbergen naar Brussel", heeft een rechthoekige deur, die op dezelfde wijze afgewerkt is als de vensters met druiplijst waarboven zich een gebogen fronton bevindt dat doorbroken is door een cartouche met het hogervermelde monogram A.S.. Het tochtportaal is van latere datum. Voor de ingang is een oprit met een halfronde natuurstenen balustrade met leeuwjes op de postamenten⁽¹²⁾. De vlakke achtergevel, die uitgaat op een afdalend bosspark, bestaat uit vier traveeën en is voorzien

⁽¹⁰⁾ AKG, doc. 212, Onk, dl. 4, art. 1121: het huis (sectie A 623^b) is 18a 20 ca en de lusttuin (sectie A 623^a) 4 ha 96 a 16 ca groot. Met het "huis" wordt hier, op basis van de opmetingschetsen, bedoeld: het kasteel, de paardenstallen en de dienstgebouwen.

⁽¹¹⁾ AKG, doc. 219, Onk, 1878.

⁽¹²⁾ Een postament is een voetstuk van een zuil, sokkel.

⁽¹³⁾ *Bouwen door de eeuwen heen, Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur / deel 5n 2. Provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Aalst, Gent, 1977, p. 395-396.*

Wijzigingen van de bebouwde percelen in 1873 (boven), 1888 (midden) en 1898 (onder).
(Illustraties: Johan François)

van deurvensters, die vanuit het hoofdsalon toegang bieden tot een terras op het doorgetrokken souterrain met beluikte steekboogvensters. Het terras met langs beide uiteinden de steektrappen zijn afgelijnd met een natuurstenen balustrade en siervazen op de postamenten. Tegelijk met de bouw van het landhuis zijn koetshuis, paardenstallen en andere dienstgebouwen opgetrokken. Zij vormen een aaneengesloten geheel rondom een deels gekasseide, deels aarden binnenkoer met een centrale pijler en een siervaas. Het zijn verankerde bakstenen gebouwen van drie bouwlagen onder leien zadeldaken met op de hoek een dakruiter. ⁽¹³⁾

Het Hinnekensbos

Langs de achterzijde van het kasteel ⁽¹⁴⁾ spreidt zich vandaag een golvend grasveld afgezoomd met hoogstammig bos en afdalend naar een vijver. Op het oudste grondplan van 1873 staat deze waterpartij niet aangeduid, is het terras nog niet aangelegd en loopt er langs de achtergevel een watergeul van 2,6 meter breed en 23,6 meter lang. Het souterrain wordt in 1898 langs de achtergevel vergroot en bovenop wordt een terras aangebracht. Hierdoor versmalt de watergeul en wordt later gedempt. De dienstgebouwen achter het koetshuis annex stallen ⁽¹⁵⁾ worden in 1888 en 1898 verder uitgebreid en er wordt een broeikas ⁽¹⁶⁾ opgetrokken. Wanneer de parkvijver met middenin een beboomd eilandje precies gegraven is blijft onduidelijk. We zien de waterpartij al op de tot op heden oudst bekende foto van

het landgoed uit de nalatenschap van de Geraardsbergse fotograaf Théophile L'Haire (1874-1956). Hierop is de beplanting vóór het kasteel nog jong, waardoor het hele domein langs de weg nog open ligt. Naar alle waarschijnlijkheid is de foto genomen tijdens de jaren 1890 en moet de vijver in deze periode gegraven zijn.

Het beboste gedeelte links op de foto gaat terug op het historische *Hinnekenbos*, dat vermeld wordt in *Gerardimontium oppidum* uit 1611 van Jean-Baptiste Gramaye (1579-1635). Volgens deze auteur kunnen de inwoners er beschikken over alle soorten hout uit de grote bossen uit de omgeving, met name het *Hinnenbosch*, het Raspaille- en het Ardennenbos. ⁽¹⁷⁾ Op de Kabinetskaart van graaf J. de Ferraris van 1771-1778 vinden we dit hellingbos, aangeduid als "*Enen Bosch, ten oosten van de stad. Met grillige contouren ligt het gespreid langsheen de Dendervallei in de richting van de dorpskom van Onkerzele. Het gaat om bos bestaande uit hoogstammig hout*" ⁽¹⁸⁾.

Een amateur-fotograaf

Nog voor de bouw van het landhuis is voltooid, huwt Alfred Spitaels te Brussel op 5 april 1869 met de 19-jarige Charlotte Zélie Van Cutsem, dochter van Joseph Adolphe en Virginie Chasse. Zij is de dochter van een zeer gegoede familie van Brusselse hotelhouders. De twee volgende jaren schenkt zij haar man twee kinderen: Julie en Fritz. Beiden worden te Elsene geboren, wat er op kan wijzen dat het

⁽¹⁴⁾ AKG, doc. 212, Onk, dl. 3, art. 773, sectie A 623^s, 290 m².

⁽¹⁵⁾ AKG, doc. 212, Onk, dl. 3, art. 773, sectie A 623°, 280 m².

⁽¹⁶⁾ AKG, doc. 212, Onk, dl. 3, art. 773: deze serre (Sectie B 623°) heeft een grondoppervlakte van 60 m².

⁽¹⁷⁾ J. DE RO, F. VAN TRIMPONT, *Jean-Baptiste Gramaye: 'Gerardimontium Oppidum' (1611). De oudste geschiedschrijving van de stad Geraardsbergen (Gramaye-reeks), Geraardsbergen, 2004, p. 40, 57, 76.*

⁽¹⁸⁾ Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden opgenomen op initiatief van graaf J. de Ferraris, Uitgave Pro Civitate, 1965, f°50 (R6), blad 1.

Een zichtkaart met postdatum 1908 met de achtergevel van het kasteel. Op het balkon kijken een drietal heren naar het lagergelegen glooiend hellingpark. (Verz. Ph. Haegeman)

15 GRAMMONT. CHATEAU DE M. VAN LANDUYT VU DU PARC

Een zicht op het kasteel met links de paardenstallen, gezien vanaf de parkvijver. (Verz. Ph. Haegeman)

jonge paar voor een langere tijd in de omgeving van Brussel vertoeft. Hun echtverbintenis is echter van korte duur. Op 2 oktober 1871, amper vier en een halve maand na de geboorte van haar zoontje, overlijdt Charlotte Zélie in hun nieuwe landhuis te Onkerzele. Zij is pas 23 jaar geworden. Spitaels laat voor haar een grote neogotische grafkapel volledig in hardsteen bouwen rechts van de ingang van de kerk van Onkerzele. Volgens het beschermingsbesluit van 11 juni 2004 van de Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap heeft de kapel een bijzondere metalen deur met gegoten open maaswerk en een representatief interieur met witmarmeren altaartafel en opschriften⁽¹⁹⁾. Spitaels blijft alleen achter met twee kleine kinderen en zal nooit hertrouwen.

Ondanks dit familiedrama neemt hij opnieuw de draad op van wat al decennia lang een familietraditie is en dingt naar een politiek mandaat. De man staat bekend als "*un homme modeste et bon, un ami dévoué, serviable entre tous*", wat hem moeiteloos een publieke functie bezorgt. Hij is medeoprichter van de *Liberale Kring* te Geraardsbergen op 10 februari 1872 na het faillissement van de *Banque Prosper Spitaels* en wordt nog datzelfde jaar liberaal gemeenteraadslid van Onkerzele, een mandaat dat hij behoudt tot 1878. Tijdens de gemeenteverkiezingen van 29 oktober 1878 wordt hij herkozen. Hij is burgemeester van Onkerzele van 1879 tot zijn ontslag op 3 juli 1887⁽²⁰⁾. Hij maakt opnieuw deel uit van de gemeenteraad in 1891-1895 en sluit hiermee de lange rij van naamgenoten met dezelfde

⁽¹⁹⁾ C. MEERT, *Een bijdrage tot de studie van de graftekens op de begraafplaatsen van de fusiegemeenten van Geraardsbergen*, proefschrift U.G., 1979-1980, p. 79; *Beschermingen 2004. Monumenten, Stads- en Dorpsgezichten Landschappen*, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, p. 28: er zijn opmerkelijke architecturale gelijkenissen met de grafkapel van Louis J. G. Byl (1801-1883) en zijn echtgenote Alexandrine Spitaels (1800-1863), rechts van de ingang van de kerk van Moerbeke. Eveneens Beschermd Monument op 11 juni 2004.

⁽²⁰⁾ De reden voor zijn ontslag is niet bekend.

Is hier amateur-fotograaf Alfred Spitaels aan het werk?
(Verz. Ph. Haegeman)

politieke functie. ⁽²¹⁾ Samen met zijn neef Gustave Spitaels en Louis De Naeyer, papierfabrikant uit Willebroek, is hij op 22 mei 1887 betrokken bij de oprichting van de NV *Papeterie de Grammont*, waarvan hij een belangrijke aandeelhouder wordt ⁽²²⁾. Daarnaast heeft hij al sinds 1860 een passionele hobby: de fotografie. Als amateur-fotograaf zet hij een eigen fotostudio op en verzamelt hij de nieuwste camera's. Op 17 mei 1874 is hij stichtend lid van de Brusselse *Association Belge de la Photographie*. Aanvankelijk participeert hij in de activiteiten van de vereniging, maar op latere leeftijd fotografeert hij nog enkel voor eigen plezier en neemt hij nooit deel aan tentoonstellingen ⁽²³⁾. Dit kan niet gezegd worden van zijn tijd-

genoot notaris-fotograaf Désiré De Clercq (1842-1923), die overigens commissaris wordt in voornoemde vereniging maar waarmee Spitaels regelmatig optrekt. Samen testen zij de nieuwste fototechnieken en durven alle genres aan. ⁽²⁴⁾ De hogervermelde foto uit de nalatenschap van fotograaf L'Haire zou mogelijk genomen zijn door notaris De Clercq. Rechts van het kasteel zien we een man met baard achter zijn foto toestel op statief. Met de zijgevel van het landhuis als decor poseert een dame met witte schort. Mogen we in de fotograaf hier Alfred Spitaels herkennen?

Het 'kasteel Van Landuyt'

Op 27 januari 1903 overlijdt Alfred Spitaels op zijn landgoed op 62-jarige leeftijd. Hij wordt bijgezet in de grafkapel naast zijn jonggestorven echtgenote. Tot aan zijn dood heeft hij het familiebezit te Onkerzele goed beheerd. De kwistige levenswijze van zijn zoon Fritz ⁽²⁵⁾ noopt hem er echter toe het kasteeldomein in handen te geven van zijn dochter Julie Spitaels. Hij doet dit door een holografisch testament, opgesteld voor zijn vriend en liberaal partijgenoot, notaris Désiré De Clercq op 17 april 1902 ⁽²⁶⁾. Zijn enige dochter trouwt op 25 februari 1892 met de 34-jarige Jules Van Landuyt, zoon van Eugène en van Leocadia De Beck. Hoewel het huwelijk te Elsene wordt volbracht - de banden met Brussel, waar de familie van haar moeder woont,

Deze grafkapel in hardsteen naast de kerk van Onkerzele is de laatste rustplaats van het echtpaar Spitaels-Van Cutsem, eerste bewoners van het kasteel. (Foto J. De Ro)

worden aangehaald - heeft haar echtgenoot Geraardsbergse roots. Haar schoonvader staat bekend als de man die de sigarenfabricatie in 1849 in de Oudenbergstad introduceert. Hij bezit een sigarenfabriek op de Markt en is vanaf 1865 ook eigenaar van het zogenaamde *Fort Van Landuyt* in de Steenstraat. Daarnaast is hij liberaal raadslid in 1854-1857, bestuurslid van de *Liberale Associatie* en lid van de Aalsterse Koophandelsrechtbank in 1865-1866. Jules Van Landuyt is

⁽²¹⁾ De burgemeesterssjerp van Onkerzele wordt voorheen gedragen door zijn ooms Ferdinand (1800-1869) in 1825-1829 en Prosper (1804-1878) in 1830-1848 en zijn neef Gustave (1835-1904) in 1863-1870. Zij zijn allen de nakomelingen van de hoger vermelde François Spitaels, die het *Château ten Broeke* te Onkerzele als woonplaats verkiest.

⁽²²⁾ *Recueil spécial des actes et documents relatifs aux sociétés*, in *Annexe au Moniteur Belge du 9 juin 1887*, nr. 1266, p. 884-886.

⁽²³⁾ We vinden Spitaels ook in de Gentse afdeling van de A.P.B. in 1893-(1894), in G. ANTHEUNIS, G. DESEYN, M. VAN GYSEGEM, *Focus op fotografie. Fotografie te Gent van 1839 tot 1940*, Gent, 1987, p. 107.

⁽²⁴⁾ S.F. JOSEPH, T. SWILDEN, M.C. CLAES, *Directory of Photographers in Belgium 1839-1905, vol. I, Antwerpen-Rotterdam, 1997*, p. 358; *Bulletin de l' Association Belge de la Photographie*, vol. XXX, nr. 4, p. 278. Met dank voor de toelichting aan P. Andries, Departementshoofd Collectiebeheer FotoMuseum Provincie Antwerpen.

⁽²⁵⁾ RAR, HAOnk (Hedendaags archief Onkerzele), nr. 7: Fritz Spitaels mist de politieke aspiraties van zijn voorouders, renteniert en verhuist in 1873 naar Brussel. Later keert hij terug naar Onkerzele, waar hij op 19 oktober 1922 kinderloos in het kasteel overlijdt.

⁽²⁶⁾ RAR, *Notarieel archief, Désiré De Clercq, notaris te Geraardsbergen*, nr. 35: dit testament hebben we niet kunnen terugvinden tussen de bundel minuten.

Zicht op een zijgevel van het koetshuis en de paardenstallen. De gebouwen zijn erg vervallen, terwijl een achtervleugel grotendeels is weggebroken. (2004) (Foto J. De Ro)

langs moederszijde nauw verwant met de familie Spitaels. Zijn groot-tante is Isabelle De Beck. Zij is de eerste echtgenote van Pierre Jean Spitaels, de grootvader van Julie.

Aanvankelijk zet Van Landuyt na het overlijden van zijn vader in 1886 de sigarenproductie te Geraardsbergen verder. In 1893 breidt hij de fabriek zelfs aanzienlijk uit, plaatst hij een stoommachine en deponeert de volgende jaren de sigarenmerken *Sport*, *XXme siècle*, *Toreador*, *Tonico* en *Sans Nico*.

Daarnaast start hij in 1894 met het lucifersbedrijf *Usines de Denderleeuw* in de gelijknamige gemeente. Maar zijn industriële bedrijvigheid is slechts van korte duur. Al

in 1899 verkoopt hij zijn fabriek in Denderleeuw en in 1900 doet hij de sigarenfabriek van zijn vader van de hand aan de Samenwerkende Maatschappij *De Verbroedering*. De man gaat nu vooral leven van de opbrengsten van zijn onroerend goed, dat aanzienlijk is uitgebreid na zijn huwelijk met Julie Spitaels. Zo verpacht het echtpaar heel wat landbouwgronden te Onkerzele en te Overboelare. Maar er is nog een onverwachte inkomstenbron...

Een fervent paardenfokker ⁽²⁷⁾

Van Landuyt kan zich nu volledig toeleggen op zijn oude hobby: de paardenfokkerij. Al in 1895 sticht hij zijn *Haras de Hellebecq* ⁽²⁸⁾ met

Camille Cobbaut als gerant. Vanaf dan brengt hij het kapitaal in voor de aankoop en de verkoop van hengstveulens en fokhengsten. Samen met Remi Matthijs, een paardenhandelaar uit Nederboelare, voert hij veel paarden uit naar Amerika ⁽²⁹⁾. Matthijs, die als commissionair optreedt, zoekt de hengstveulens uit voor Van Landuyt. Die laten ze bij kleine fokkers in het Geraardsbergse opgroeien. Op aanraden van Matthijs koopt Van Landuyt een veulen dat in 1901 onder de naam *Brin d'Or* grote bekendheid verwerft ⁽³⁰⁾. Nadat hij zijn fokkwaliteiten in de stoeterij van Vollezele heeft bewezen, wordt *Brin d'Or* in 1899 voor vijf jaar verhuurd aan de stal van de kasteelboerderij *Le Fosteau* waar hij er Orange I en zijn zonen gaat vervangen. Een clause in het contract voorziet dat alle hengstveulens die op *Le Fosteau* worden geboren, tegen een vaste prijs van 700 frank (zo'n €3.817) moeten worden terug verkocht aan de fokkerij van Van Landuyt. Een bijzonder goede overeenkomst vooral voor Van Landuyt als men weet dat dek-hengsten in 1896 al een minimum koopwaarde hebben van 10.000 frank (€52.972). Voor de merriehouder biedt dit natuurlijk het voordeel van een gewaarborgde afzet van de hengstveulens. Deze formule wordt nadien ook toegepast door Remi Van Der Schueren.

Een clause met veel betekenis zo blijkt want onder de hengstveulens zijn er acht die naam hebben gemaakt in het fokken van het Belgisch trekpaard. Van Landuyt 'krijgt' zo schitterende hengsten als

⁽²⁷⁾ Inlichtingen met dank bekomen van D. Surdiacourt.

⁽²⁸⁾ *Hellebecq* of *Hellebeek*, is een dorp in Henegouwen, een deelgemeente van de stad Opzullik (Silly), zo'n 17 km ten zuiden van Geraardsbergen (onder Lessen). *Haras de Hellebecq* wordt vertaald als de Stoeterij van Hellebeek.

⁽²⁹⁾ In 1883 worden 12.053 trekpaarden uitgevoerd. In 1890 meer dan 20.000 trekpaarden en in 1900 in 1900 loopt dit op tot 23.015 trekpaarden. In de glorieperiode voeren de verschillende stoeterijen uit de streek meer dan 30.000 paarden uit naar de Verenigde Staten, Duitsland, Frankrijk, Italië, Canada, Argentinië, Zweden, Denemarken, Nederland en Rusland.

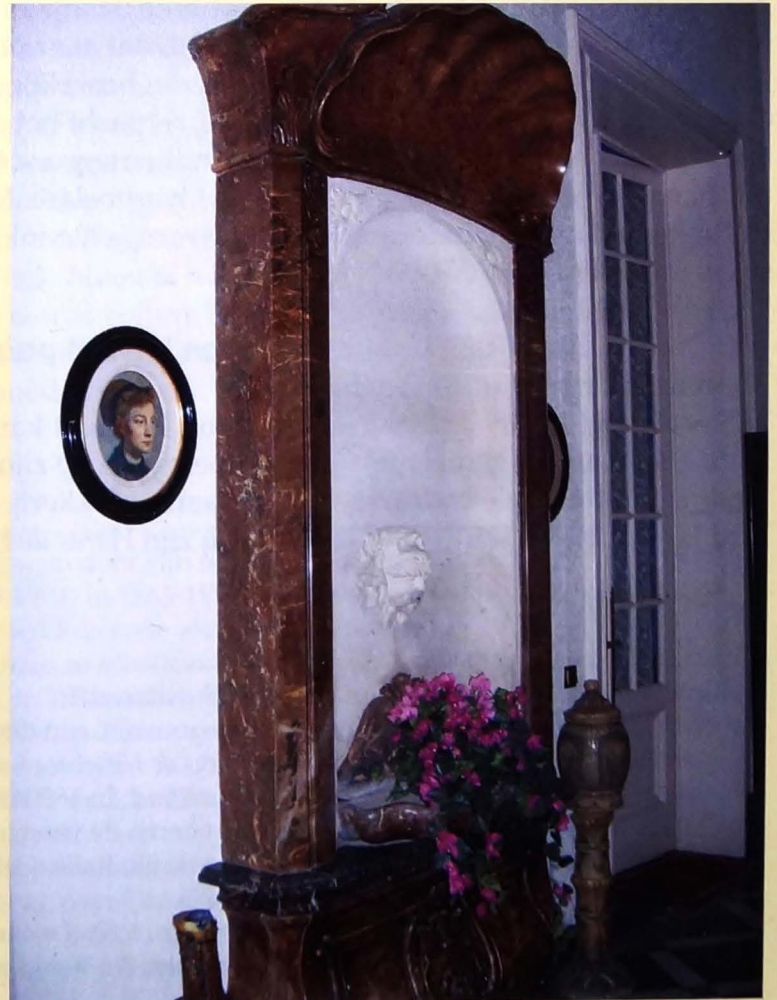
⁽³⁰⁾ P. DE BRAUWER, e.a., *Het Belgisch trekpaard. Een levend monument*, Tielt, 2004. In 1901 wordt *Bienvenue*, een zoon van *Brin d'Or* en *Nette de Vollezele*, 'Belgisch Kampioen der hengsten'. Télesphore D'Hauwer is zowel fokker als eigenaar. Zijn fokkerij heet de *Haras D'Hauwer*.

Zicht op het kasteel met frontaal de hexagonale hoektoren. (Foto J. De Ro)

Gesculptuurde lambrisering en schouwmantel in de biljartzaal. (Foto J. De Ro)

De inkomhal met fonteintje. (Foto J. De Ro)

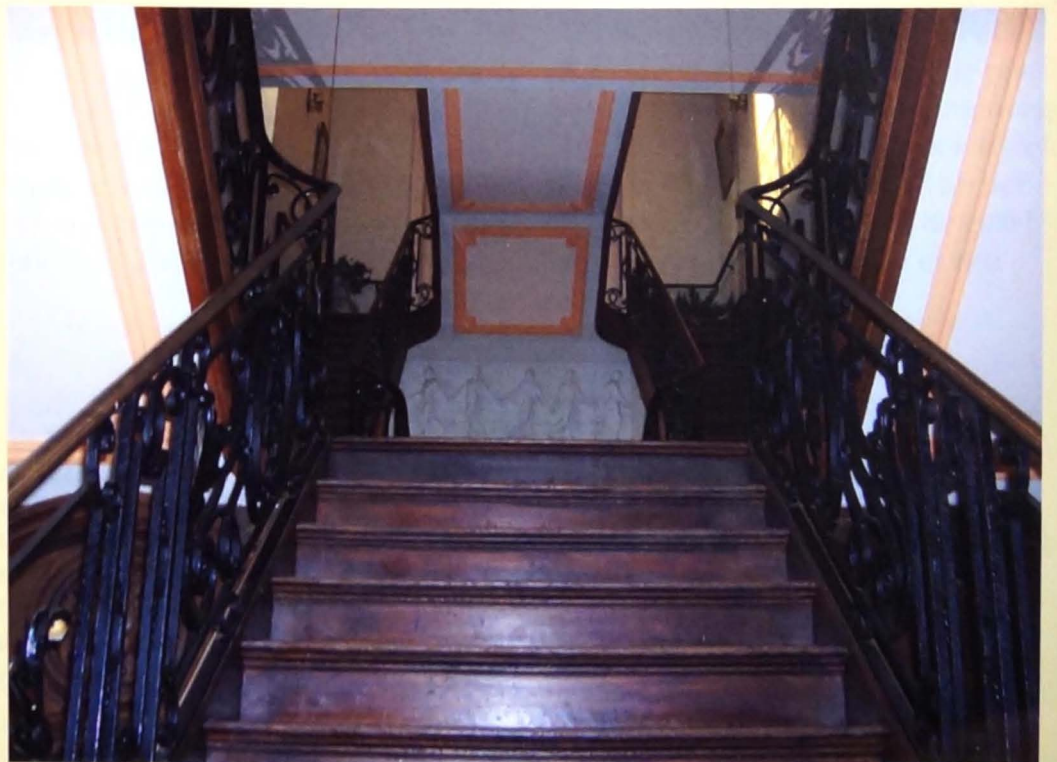
De gepleisterde plafonds zijn uitbundig versierd. (Foto J. De Ro)

De kasteelvijver omgeven door het park in herfsttooi. (Foto J. De Ro)

Het salon. (Foto J. De Ro)

De monumentale trap met muurfresco. (Foto J. De Ro)

Château de Leuckxbosch
Château de Leuckxbosch, à Onkerzele, près de Grammont appartenant à Madame Van Landuyt-Spitaels, d'où l'on jouit d'une vue superbe et très étendue sur la vallée de la Dendre. Edit. DESAIX, Bruxelles. — Rep. int.

Op deze ongedateerde zichtkaart wordt het 'Kasteel van Onkerzele' omschreven als 'Château de Leuckxbosch', dat eigendom is van Mevrouw Van Landuyt-Spitaels. (Verz. Ph. Haegeman)

Geeraardsbergen - Grammont
Kasteel Van Landuyt - Château Van Landuyt

Ongedateerde zichtkaart van het zogenaamde 'Kasteel Van Landuyt'. (Verz. Ph. Haegeman)

Indigène du Fosteau ⁽³¹⁾, *Gambrinus* ⁽³²⁾ en *Hippocrate*. Veel Fosteau-paarden blijven in Vollezele ⁽³³⁾ bij Remi Vanderschueren. Van Landuyt is ook de volle of gedeeltelijke eigenaar van andere vererfers, zoals *Indigène du Fosteau* (°1902) en *Conquérant de Terhaegen* die hij onder contract door andere fokkers laat gebruiken. *Conquérant de Terhaegen* wordt grootgebracht in de *Haras de Hellebecq*, waar hij als fokhengst wordt ingezet en waar men zich met beperkt succes richt op het fokken en verkopen van trekpaarden.

Het lijkt geen twijfel dat de paardenfokkerij een lucratieve business is, gezien bijzonder hoge bedragen worden neergeteld voor een dekhengst. Bovendien ligt de buitenlandse vraag naar Belgische trekpaarden heel hoog. Door de grote economische en strategische betekenis van trekpaarden is de handel in trekpaarden zeer sterk ontwikkeld zodat de lokale paardentypes vaak sterk vermengd zijn. Het is niet verwonderlijk dat deze handel in dieren voor Van Landuyt een winstgevende bezigheid is na het stopzetten van zijn industriële activiteiten. Zijn vermogen is zodanig toegenomen dat hij in 1912 de grens bereikt van de volle cijns, zodat hij op de lijst van de verkiesbaren voor de senaat komt te staan.

Een deel van zijn fortuin gaat naar de verfraaiing van zijn landgoed: in 1915 laat hij de kasteeltuin uitbreiden tot 5 ha 1a 20 ca. Tegelijk komt er een kapel ⁽³⁴⁾ langs de Bovenstraat.

⁽³¹⁾ Belgisch kampioen in 1906. Fokker: J. Hazard, Leers en Fosteau. Eigenaar: J. Van Landuyt.

⁽³²⁾ *Gambrinus du Fosteau* (°1900) wordt in 1905 Belgisch kampioen. Als eigenaar wordt C. Cobbaut uit Hellebecq vermeld.

⁽³³⁾ Vollezele ligt op een 7-8 km van Geraardsbergen.

⁽³⁴⁾ Sectie A 678^b, 10 m². Tegenover de voorgevel van het landhuis is ook een Mariagrot gebouwd. Het bouwjaar is niet gekend.

Een zichtkaart met postdatum 1904 met de toegangsweg naar het kasteel in lentetooi. De jongen op de fiets is vermoedelijk Robert, het zontje van Julie Spitaels en Jules Van Landuyt. (Verz. Ph. Haegeman)

Ook op politiek vlak volgt Van Landuyt aanvankelijk de voetspooren van zijn vader. Vanaf 1887 raakt hij nauw betrokken bij het bestuur van de Liberale Associatie. Hij is voorzitter van de lokale partij van 1893-1897, maar een bestuursfunctie ambieert hij niet. (*)

Vooraf tijdens de beginjaren van de 20ste eeuw verschijnt het kasteel op tal van zichtkaarten. Er worden kiekjes genomen van alle zijden van het landhuis en van het mooie park met vijver. Op een zichtkaart met postdatum 1911 zien we vermoedelijk de kasteelbewoners met hun gasten poseren voor de camera.

Het gaat om een drietal koppels met kinderen, maar het is niet uit te maken wie er precies op staat. Op één zichtkaart wordt er op gewezen dat het kasteel in feite toebehoort aan "*Madame Van Landuyt-Spitaels*", maar de foto kan ook genomen zijn na het overlijden van de kasteelheer in 1928. Hier is sprake van "*Château de Leuckxbosch*", een naam die we ook terugvinden in de *Annuaire du commerce et de l'industrie de Belgique* uit 1933. Deze benaming verwijst naar alle waarschijnlijkheid naar een deel van het *Hinnekebos* dat aangeduid staat als *Sinte Lukas Bosch* en die vermeld staat in de verkoopakte uit 1865. Zeker is dat vandaag

niemand deze naam nog kent (**). De fraai aangelegde Franse tuin met buxushagen naast een hoogstamige boomgaard is ook een kiekje waard. Twee hoveniers kijken in de camera.

Castle-Bronnen

Julie Spitaels schenkt op 18 maart 1897 het leven aan een zoon, Robert. Op twee zichtkaarten uit de Belle Epoque zien we een jongentje poseren op een fiets op de toegangsweg van het domein en vóór het kasteel. Gaat het hier om de zoon van het echtpaar? Later wordt hij de gesel van de familie. Hij houdt er een

(*) *Vzw Liberaal Gebouw, In de schaduw van de Kring 1872-1997, Geraardsbergen, 1998, p. 17-18.*

(**) Het *Leuckxbosch* of *Sint-Luycksbos* is een zeer oud toponiem. De naam verwijst naar de patroonheilige van de Sint-Lucaskerk, de oudste parochiekerk van de bovenstad en aanvankelijk van 'Onkerzele-Geraardsbergen'. Relict hiervan: de kermis van Onkerzele gaat mee met Sint-Lucas en het *Sint-Luycksbos* dat ooit behoorde tot het dotatiegoed bij de stichting van de kerk. Ze bestond dus voor de stichting van de stad en de abdij en behoorde tot de dekenij Halle. De abdij die zich vestigde naast de Sint-Lucaskerk heeft van bij haar stichting systematisch gepoogd de kerk te incorporeren in de abdijkerk, iets waar zij uiteindelijk in slaagde, zie J. DE RO, F. VAN TRIMPONI, *Jean-Baptiste Gramaye: 'Gerardimontium Oppidum' (1611). De oudste geschiedschrijving van de stad Geraardsbergen* (Gramaye-reeks), Geraardsbergen, 2004, noot 79.

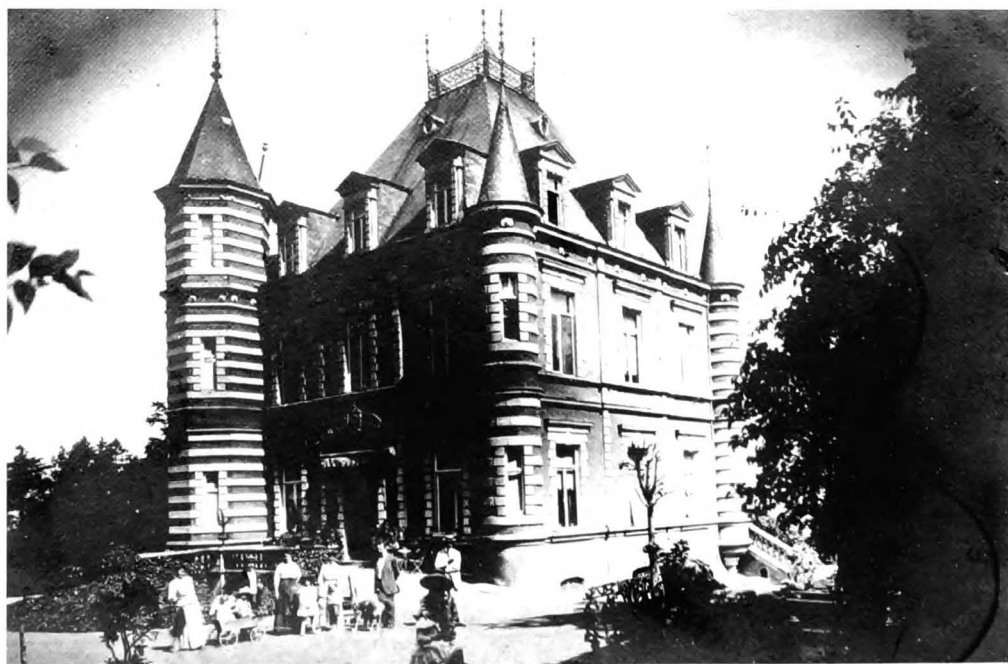
flamboyante levenswijze op na en verkwanselt het hele familiekapitaal. Maar zover is het nog niet. Het hellingbos, in feite een uitloper van de Oudenberg, dat rijk is aan bronnen inspireert hem om te starten met de productie van mineraal water. Of komt het idee van Raphaël Spitaels (1878-1951)? Dit familielid - zijn grootvader is de neef van Alfred Spitaels - start in het begin van de 20ste eeuw, samen met Ferdinand Borremans, met *Gerard-Bronnen*, mineraal water dat op de Vesten te Geraardsbergen wordt onttrokken en gebotteld. Maar al in 1911 is Spitaels niet meer bij de productie betrokken en zit hij financieel volledig aan de grond. Hij verhuist naar Onkerzele, waar hij als hovenier op 'het Kasteel Van Landuyt' werk vindt. De zoon des huizes ziet nu brood in de productie van mineraal water en start zelf in de stallen en bijgebouwen met het bottelen en spoelen van flesjes *Castle-Bronnen*. Het bedrijfje biedt werk aan enkele mensen, maar is door het wanbeheer van Van Landuyt echter geen lang leven beschoren. Omstreeks 1928 doet hij het van de hand aan Jules Van Schoors (1899-1986), fabrikant van *Oudenberg Bronnen* in de Wijngaardstraat te Geraardsbergen. ⁽³⁷⁾

Tijdens W.O. I is Oberst-Leutnant Barnewitz, hoofd van de Kommandantur van Geraardsbergen, een welgekomen gast op het kasteel ⁽³⁸⁾. Het echtpaar Van Landuyt-Spitaels vertoeft steeds vaker in de hoofdstad en gaat het landgoed te Onkerzele meer gaan gebruiken als zomerverblijf. Jules Van Landuyt overlijdt op 11 april 1928 te Elsene, zijn echtgenote op 20 januari 1935 te Sint-Pieters-Jette. Maar door de benarde toestand van de familie-financies en door de oplopende

Edit. Broekart-Van den Boas - te Grammont.
Citérons de Grammont. Le Château d'Onkerzele.

Ditmaal poseert de jongen met zijn fiets voor het kasteel. Opmerkelijk is dat deze zichtkaart pas in 1920 is afgestempeld. (Verz. Ph. Haegeman)

Zichtkaart met postdatum 1911 waarbij 'le beau monde' poseert voor het kasteel. (Verz. Ph. Haegeman)

⁽³⁷⁾ J. DE RO, *De dorst van Geraard. De dranknijverheid in Geraardsbergen en deelgemeenten in historisch perspectief*, Geraardsbergen, 2005, p. 260-264, 273-274: Spitaels start later met de productie van *Nova-Bronnen* en het is niet denkbeeldig dat hij dit mineraal water onttrekt van het landgoed te Onkerzele.

⁽³⁸⁾ M. VAN KERCKHOVEN, *Geraardsbergen tijdens Wereldoorlog 1914-1918*, Geraardsbergen, 1980, p. 33-34.

Een ongedateerde zichtkaart met de fraai aangelegde Franse tuin met buxushagen van het "Kasteel Van Landuyt" (Verz. Ph. Haegeman)

onderhoudskosten van het hele kasteeldomein, staat het *Kasteel de Leuckxbosch* al in 1932 te koop. Julie Spitaels woont op dat ogenblik in bij haar zoon en zijn echtgenote Marie Thérèse Van Caillie in de Chaussée de Charleroi 14 te Sint-Gillis.

Het 'Kasteel van Makke'

Het 'Kasteel Van Landuyt' wordt op 6 juni 1932 voor notaris François Rens verkocht aan de Geraardsbergse industrieel Armand Maquestiau. Het gaat om 6 ha 72 a 70 ca gronden met daarop een "domein begrijpende Kasteel genaamd 'Leukboschkasteel', 2 huizen, kapel, serren, remises, stal-

lingen, garage, hoeve met afhankelijkheden, park met vijver, groenselhof en boomgaard".⁽³⁹⁾ De koper wordt op 16 februari 1892 geboren als zoon van Auguste (1861-1946) en van Hortensia De Lys. Zijn vader heeft in 1912 een drukkerij op de Markt, later verhuist hij met zijn gezin naar de Lessensestraat 46, waar hij de drukkerij van weduwe Berckmans⁽⁴⁰⁾ overneemt. Zijn zaak staat in 1921 bekend als "Handelsdrukkerij, Magazijn van Kantoor- & Schoolbehoeften (...) A. MAQUESTIAU-DE LYS". Een van zijn broers is Léon Maquestiau (1856-1929), schrijnwerker en cafébaas die als eerste in de stad in 1909 in zaal Rubens in de Grotestraat start met filmvoorstellingen.⁽⁴¹⁾

De jonge Maquestiau is erg muzikaal aangelegd en we vinden hem in 1908 in het koor van de *Jeune Garde Libérale de Grammont*. Maar beroepshalve volgt hij het voetspoor van zijn vader en verdient hij de kost als vertegenwoordiger van de Brusselse drukkerij *F. Van Buggenhoudt NV*. Door gepaste financiële beleggingen slaagt hij erin tijdens het interbellum zelf eigenaar te worden van de drukkerij. Hij weet zijn onderneming met succes uit te bouwen en zorgt hiermee voor meer werkgelegenheid.

Zijn welslagen op het professionele vlak vertaalt zich in de aankoop van het 'Kasteel van Landuyt'. Het hele landgoed te Onkerzele gaat volgens de notariële akte van de

⁽³⁹⁾ AKG, doc. 219, Onk, 1932.

⁽⁴⁰⁾ Weduwe Berckmans drukt in 1911-1912 het strijdend liberaal opinie- en informatieblad *De Onpartijdige van Geeraardsbergen*.

⁽⁴¹⁾ J. DE RO, D. SURDIACOURT, *Het Schoonste Spektakel. 100 jaar filmvertoon in Geraardsbergen, Geraardsbergen, 2006, p. 95-103.*

hand voor 400.000 frank ⁽⁴²⁾. De lage koopsom kan er op wijzen dat op dat ogenblik Julie Spitaels en haar zoon in grote geldnood verkeren. Op 14 februari 1914 huwt Maquestiau met Clara De Block (1886-1958), dochter van Ange, olieslager in de Grotestraat en van Octavie Vander Taelen. Op 22 september 1936 wordt hun kinderloos huwelijk ontbonden door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Oudenaarde.

Armand Maquestiau hertrouwt te Onkerzele op 20 maart 1943 met de 21-jarige Josée Haustrate. Zij is geboren te Frasnes (provincie Henegouwen) op 13 maart 1922 als dochter van Jacques, industrieel en van Maria Hüge, beiden wonend te Frasnes. Uit deze echtverbintenis wordt op 8 januari 1945 een zoon André geboren.

In de volksmond staat het landgoed voortaan bekend als 'het Kasteel van Makke'. De nieuwe eigenaar zal aan het kasteeldomein enkele belangrijke wijzigingen aanbrengen. Vooreerst krijgt het landhuis een meer vrolijk uitzicht door het wit schilderen van de rode bakstenen gevels. Het oude glas in de ramen wordt vervangen door gekleurd glaswerk in lood met medaillons. De volgende decennia komt langs de kant van de Bovenstraat een tennisveld en een zwembad. Maar zeker door de omwonenden gegeerd en te zien vanaf de Edingsesteenweg (thans Zonnebloemstraat) is de prachtige rozentuin, die grotendeels aangelegd is op de vroeger ontworpen Franse tuin van de familie Van Landuyt-Spitaels.

Kasteel en Park.

Het kasteel en park van Mr. Maquestiau, werd op Zondag 17 Juni ter gelegenheid van de vlaginhuldiging der Oorlogsinvaliden, heel de middag opengesteld voor de bevolking. Hierdoor kregen we eens de gelegenheid iets te bewonderen van ons stedelijk natuurschoon, waarvan we ons vroeger geen idee konden vormen. Waarlijk, we kunnen zeggen dat weinige inwoners wisten dat Geraardsbergen over zulk een prachtig park beschikte. Ieder der honderden toeschouwers was ten volle in bewondering voor deze pracht. Wij kennen het beroemde park van Morlanwelz, maar we zijn zeker dat het park van Mr. Maquestiau veel prachtiger is, gezien zijn ligging. Elkeen die er doorgewandeld had, was de mening toegedaan dat het spijtig was, dat dit niet elke dag, of elke Zondag nog maar, ten dienste staat van de bevolking, dan zouden wij allen hiervan kunnen genieten. Nu is al die pracht slechts voor één persoon. Dit is zeer juist en de stad zou zeker de helft aan waarde nog winnen, moest dit park elke week nog maar opengesteld worden voor de bevolking en voor de toeristen. De stad zou hier voor de ordedienst kunnen zorgen.

In afwachting dat wij in een socialistische maatschappij leven, waar alle natuurschoon dienstig is voor alle inwoners, zouden wij deze oplossing reeds prachtig vinden. Wat denkt Mr. Maquestiau hiervan?

(*Manneken-Pis*, juli 1951, p. 3, k. 2)

Armand Maquestiau (1892-1963). (Verz. M. Van Trimpont)

Maquestiau ontvangt na W.O. II het Ereteken van Nationale Erkentelijkheid 1940-1945 en wordt op 11 november 1950 door N.V.I. Geraardsbergen 1914-18, 1940-45 als 'ereweerstander' gehuldigd. Welke rol hij hierin tijdens de oorlogsjaren heeft gespeeld is niet bekend, maar volgens M. Van Trimpont zou hij door de nodige contacten de belangen van zijn bedrijf en deze van zijn werknemers veilig weten te stellen. Kort daarna, op 7 januari 1951 wordt hij gevierd door de *Gemeentelijke Vrijwillige Brandweer van Geraardsbergen* omdat hij als 'erepompier' en beschermid het korps een nieuw vaandel heeft geschonken. ⁽⁴³⁾ Daarnaast wordt hij geprezen als een milde schenker aan andere lokale verenigingen zoals

⁽⁴²⁾ Met dank aan notaris Laurent Rens voor de inzage in de verkoopakte. Een getuigenis uit 1976 van Mevr. G. De Turck (1892-1985), nauw verwant met de familie Spitaels, spreekt van 500.000 frank. Wellicht is hier 100.000 frank in het zwart betaald.

⁽⁴³⁾ Privé-verzameling M. VAN TRIMPONT.

de Koninklijke Maatschappij der Volkstuinen v.z.w. (44). In tegenstelling tot de vorige kasteelbewoners, stelt hij regelmatig het domein open voor publieke happenings. Op zondag 17 juni 1951 is het kasteelgoed vrij toegankelijk voor het publiek ter gelegenheid van de vlaginhuldiging der Oorlogsinvaliden. De bezoekers zijn die dag onder de indruk van de pracht van het buitengoed. Een journalist van het lokale communistisch maandblad *Manneken-Pis* vindt dat het kasteelpark wekelijks onder toezicht van de stad moet worden opengesteld voor de bevolking. Hij ziet in het domein een toeristische troef voor Geraardsbergen. (45)

Josée Haustrate wordt erevoorzitter van de sociale dienst van de lokale afdeling van het Rode Kruis. In het zogenaamde *Sparrenkot*, een tuinpaviljoen op het kasteeldomein langs de kant van de Bovenstraat, vergaderen regelmatig leden van de vereniging. Hoogtepunt is de viering van het vijftigjarig bestaan van het Rode Kruis in het voorjaar van 1963. Onder massale volkstoeeloop wordt op het landgoed een toernooi met demonstraties van het Rode Kruis van de afdelingen Geraardsbergen en Ninove gehouden. (46)

Onverwacht sterft kort daarna op 6 juni Armand Maquestiau op 71-jarige leeftijd. Hij is titularis van diverse Belgische Onderscheidingen, waaronder *Commandeur in de Leopoldsorde*, *Commandeur in de*

Het vijftigjarig bestaan van het Rode Kruis te Geraardsbergen wordt in 1963 in de hovingen van het kasteelgoed te Onkerzele luisterrijk gevierd. (Verz. J. De Nie)

Kroonorde, *Commandeur in de Luxemburgse Kroonorde*, *Groot-Officier in de Orde van Nicham al Eftikhar* en *Nijveraars-eretecken Eerste Klas* (47).

Het landgoed blijft de volgende jaren bewoond door zijn weduwe en enige zoon. André krijgt tekenlessen van Dorchy en Lismonde, legt zich toe op het schilderen van surrealistische werken en exposeert regelmatig in galerijen. In 1983 besluiten hij en zijn moeder het kasteel met de hele inboedel openbaar te verkopen. Dit kan er op wijzen dat de Maquestiau's in financiële problemen verkeren. Na de verkoop verlaten zij voorgoed Onkerzele (48).

'Kasteel Izegrim'

Het hele landgoed wordt openbaar te koop gesteld door E. D'Haenens, notaris te Geraardsbergen. Tijdens de tweede zitdag in herberg *Plaza* in de Oudenaardsestraat op 3 november 1983 blijkt dat het domein is opgedeeld in 3 loten en dus versnipperd: lot 1 (het kasteel met bijgebouwen, conciërgerie, zwembad, poolhouse, tennis, bos, park en vijver op 7 ha 27 a 70 ca) voor 13.300.000 frank (49), lot 2 (bos bestaande uit 1.100 populieren op 3 ha 96 a 50 ca) voor 2.282.500 frank en lot 3 (bos bestaande uit kreupelhout en wildgroei op 2 ha 49 a 35 ca) voor 577.500 frank. De uiteindelijke koopsom voor

(44) R. BAERT, O. GEFRIS, E. BARTIJS, *Het verenigingsleven van Geraardsbergen in 1985*, Geraardsbergen, 1985, p. 73.

(45) *Manneken-Pis*, juli 1951, p. 3, k. 2.

(46) Interview met Victor Kieckens, 3 oktober 2008.

(47) *De Vaandrig*, 8 juni 1963, k. 2.

(48) André Maquestiau woont momenteel in het dorpje Rèves in de provincie Henegouwen.

(49) Lot 1 geeft ons de toestand van het landgoed ten tijde van de Maquestiau's. Het kasteel omvat op de kelderverdieping: een diensttoegang, 5 afzonderlijke kelders, centrale verwarming en wasplaats, keuken; op het gelijkvloers: eetplaats, salon, ontbijtplaats, hall, klein salon en living met bar, keuken, ruim terras; op de eerste verdieping: 4 kamers met 2 badkamers, nachthall, bureel; op de tweede verdieping: 6 kamers met lavabo's en een zolder. In de bijgebouwen is er ruimte voor 5 a 6 wagens, de plaats voor de verwarmingsketel, een modern ingerichte conciërgerie rond een binnenkoer met keuken, living, badkamer, 3 kamers, niet ingerichte verdiepingen, stallen en bergplaatsen rond een binnenkoer. Een zwembad met poolhouse van 110 m² met living, keuken, 3 cabines, w.c., douche, kamer, badkamer en terras. Er is een kapel en een kasteelhek aan de Bovenstraat. Tennis, ruim park met historische bomen en 2 vijvers.

lot 1 is 13.500.000 frank, voor lot 2, 2.390.000 frank en voor lot 3, 645.000 frank. Het populierenbos en het bos met kreupelhout komen respectievelijk toe aan Jean-Pierre Van der Bruggen en Gunther D'Hoker, beiden uit Geraardsbergen. De nieuwe eigenaars van het eigenlijke kasteelgoed zijn garagehouder Hubert Van Melkebeke en zijn echtgenote Godelieve De Wolf uit Erpe-Mere.

Twee weken later, tijdens het weekend van 17-18 december 1983, organiseert Galerij H. Van De Steen uit Aalst, eveneens onder toezicht van notaris E. Dhaenens, een "zeer belangrijke openbare gecatalogeerde veiling van kunstverzameling AUTHENTIEKE INBOEDEL VAN HET KASTEEL VAN ONKERZELE". Bij deze gelegenheid wordt een grote tent naast het kasteel opgetrokken. Er dagen heel wat kijk- en kooplustigen op. 970 stuks van zeer uiteenlopende aard gaan onder de hamer, waaronder meubels, huisraad, tapijten, glas- en koperwerk, wapens, beelden, boeken, schilderijen enz...⁽⁵⁰⁾ Geraardsbergse kunst waaronder een schilderij van Ildephonse Stocquart en een pentekening van Jan De Cooman worden door stadsgenoten gekocht. Een manuscript met eigendomsregister uit 1741 met o. m. een vermelding van Onkerzele wordt eigendom van het Rijksarchief te Ronse.⁽⁵¹⁾

Het landhuis met de hoektorens en de poorttorentjes krijgen door het echtpaar Van Melkebeke-De Wolf een grondige restauratie. De leien daken en de koperen afvoerbuizen worden vernieuwd. Het hoofgebouw wordt getransformeerd in een hotel-restaurant. Een gekende kok uit Antwerpen wordt aange trokken. De nieuwe eetgelegenheden biedt plaats aan 48 personen,

In Memorium Heer Maquestiau

Zelfs wanneer een minder gunstige fysieke toestand het brutale van het onverwachte doodsbbericht licht mildert, toch schrokken we getroffen toen men ons donderdag de rouwtijding brachten.

En de eerste reactie was 'n profane, een zuiver realistische, die de mond ontvluchtte, zonder dat we 't berouwden. Omdat het de waarheid is. Mijnheer Armand was de enig rijke man van Geraardsbergen. De enige, in de milde samaritaanse betekenis van het woord.

Hoeveel gingen er de vragende hand niet reiken? Uit nood. Maar ook uit hebzucht. En dit te weten, weerhield de gift niet, omdat bij de heer Maquestiau de confrontatie van hart en rede steeds de generositeit winnaar gaf. Hoeveel verenigingen steunde hij niet uit louter genegen dienstvaardigheid? Hoeveel feesten kregen er geen groter luister, dank zijn edelmoedigheid? Was het kasteel niet een beetje het Mekka van al wie zorgen droeg en plannen bouwde? Waar ontelbaren en

ontelbaren hoopvol heengingen, nooit ontgoocheld terugkeerden.

Talentvol musicus, daarenboven. En geboren zakenman, die met één oogslag de situatie peilde en zelden verkeerde conclusies nam.

Maar wat boven gaven en intuïtie de heer Maquestiau vleidendst typeerde was het gul losse van zijn omgang, die nooit met de zwaarte der fortuin een scheidingslijn trok, maar ijverde om ze door het cordiale der verhouding te doen vergeten.

Een weldoener ging heen. Op 71 jarige leeftijd. Terwijl park en bos in zomerse pracht gaan baden. De natuur houdt geen rekening met de herfst van het leven, evenmin met de dood. Ze schrijdt immer voort, stervend en ontlukend, steeds opnieuw. Ze zal nu die vriend der vrije natuur, herlevend naar de laatste rust begeleiden.

We zullen van de afgestorvene een trouw aandenken bewaren en bieden aan Mevrouw Maquestiau en zoon de verzekering onzer deelneming. Moge God hem opnemen in't eeuwigdurende Rijk.

(De Vaandrig, 8 juni 1963, k. 1-2)

Toegang tot het 'Kasteel Izegrim', gezien vanaf de Edingsesteenweg. (Verz. J. De Nie)

⁽⁵⁰⁾ Catalogus *Het Kasteel van Onkerzele* uitgegeven door Galerij H. Van De Steen uit Aalst en verkrijgbaar tijdens de voorafgaande tentoonstelling op 9, 10, 11 en 12 december 1983, met afbeeldingen van de te koop gestelde voorwerpen.

⁽⁵¹⁾ *Inboedel van Onkerzeels kasteel geveild*, in *De Streekkrant*, 29 december 1983, p. 2.

maar er is ook ruimte voor feesten en banketten. Men mikt vooral op zakendiners en huwelijksfeesten. Het kasteelpark biedt jonggehuwden de kans voor een unieke fotoreportage. Daarnaast telt het hotel twaalf volledig bemeubelde kamers met dito badkamers en veertien w.c.'s. Op beide poortorentjes komen de lichtreclames: "taverne - hotel - restaurant". Boven het toegangshekken wordt een bord aangebracht met de aanduiding: *Kasteel Izegrim* ⁽⁵²⁾. De nieuwe horecazaak opent haar deuren in juni 1985. ⁽⁵³⁾ Of de nieuwe zaak het gewenste succes boekt, is onduidelijk. Al na enkele jaren gaat het kasteelhekken voor het publiek opnieuw dicht omwille van de scheiding van het koppel...

In Nederlandse handen

Op 24 november 1990 verschijnt in de lokale kranten een kleine aankondiging van de verhuur of de verkoop van het landgoed te Onkerzele. Het gaat om een "hotel-restaurant-rustoord bejaarden. Volledig gerestaureerd. 7 ha 50 a. (...) + grote boerderij + fermette, zwembad, tennisplein, 4 vijvers. Tuin in Engelse stijl, twee ingangen (...)". In november 1992 wordt in herberg *Het Hemelrijk* het kasteelgoed voor notaris E. Dhaenens openbaar te koop gesteld en, wegens geen hogere bidders, voorlopig toegewezen aan het echtpaar De Coppel-De Wolf voor een bod van 18.500.000 frank ⁽⁵⁴⁾. De heer De Coppel is de nieuwe echtgenoot

van de vorige eigenares, die het kasteel wil uitbouwen tot een klasserrestaurant en dito hotel. ⁽⁵⁵⁾ Maar tijdens de definitieve toewijzing op 9 juni 1993 wordt met het hogere bod van 31.000.000 frank de Nederlandse vastgoedhandelaar Joannes Van Aarle de volgende eigenaar van het *Kasteel van Onkerzele*. Het wordt zijn nieuwe verblijfplaats. Hij is geboren te Schijndel op 2 april 1948 als zoon van Antonius en van Janske de Hommel. Hij is weduwnaar van Corrie van de Donk (1953-1998), waarmee hij een zoon en een dochter heeft ⁽⁵⁶⁾. Hij runt in Nederland een autogroothandel, tot voor enkele jaren discotheek *Goldfinger* en hij heeft een tijd lang een wielerploeg gesponsord. In 2001 komt hij

Luchtopname van het kasteelgoed met parkbos. Het zwembad ligt verscholen achter het immer groene sparrenbos. (Foto G. Welleman)

- ⁽⁵²⁾ *Izegrim* verwijst naar *Isegrim*, de wolf uit de middeleeuwse dierensage *Van den vos Reynaerde*, staat voor: brombeer, brompot.
- ⁽⁵³⁾ *Hotel-Restaurant "Izegrim" op de flank van de Oudeberg, een nieuwe troef voor Geraardsbergen*, in *Het Gouden Blad*, 14 juni 1985.
- ⁽⁵⁴⁾ *Kasteel Izegrim wordt definitief verkocht*, in *Het Volk*, 28 mei 1993.
- ⁽⁵⁵⁾ *Kasteeldomein Izegrim openbaar verkocht. Hoger bod moet beslissen*, in *Het Volk*, 24 november 1992.
- ⁽⁵⁶⁾ Met dank aan Gijs Van Aarle uit Sint-Oedenrode (Nederland), die me een volledige kwartierstaat van Ton Van Aarle (1974), zoon van Joannes, heeft toegestuurd.

in het nieuws wanneer hij belangstelling toont voor de aankoop van het beschermde *Hotel Geeraard* in de Lessensestraat ⁽⁵⁷⁾.

In het kasteelgoed is ook de BVBA *Neeltje Pater* gehuisvest. Deze vennootschap is geruime tijd te Antwerpen eigenaar van de hotelboot *Diamond Princess*, dat 52 kajuitkamers, een pianobar, een restaurant en een discotheek omvat .

Tijdens mijn bezoek aan het landgoed in november 2004 lopen in het kasteelpark uitheemse dieren zoals kamelen en lama's vrij rond. De oude stallen, fermette en bijgebouwen zijn bouwvallig. Het landhuis zelf is betrekkelijk goed onderhouden, de hall en het salon-interieur op de begane grond zijn rijk bemeubeld. Vermeldenswaard is de sierlijke eikenhouten lambriering.

Nog geen maand later volgt het nieuws dat het kasteeldomein via een immobielkantoor opnieuw te koop staat. De vraagprijs is intussen opgetrokken tot € 2.975.00. ⁽⁵⁸⁾

Besluit

Het 'Kasteel van Onkerzele' met het fraaie park en vijver is een uiting van de wooncultuur van de laat 19de-eeuwse Geraardsbergse haute bourgeoisie. Voor Alfred Spitaels betekent het een tweede baronie als volwaardige vervanging van het adellijke kasteel waar hij is opgegroeid maar dat te beurt is gevallen aan zijn veel oudere halfbroer Jacques. We mogen haast spreken van imitatiegedrag maar dan wel met een eigen invulling. Net zoals de katoenbaronnen rond Gent in die tijd riante landhuizen oprichten, etaleren leden van de bankiersdynastie Spitaels hun macht en prestige met dito gebouwen. Financiële problemen maar ook echtscheidingen zijn de aanleiding geweest dat het domein regelmatig van eigenaar is veranderd. Na de familie Maquestiau heeft de eigenlijke woonfunctie van het landgoed plaats geruimd voor een meer commerciële functie. Ondanks de veranderende smaak

van de kasteelbewoners, is het buitengoed - op enkele ingrepen na - vrij authentiek tot ons gekomen. De degelijke restauratie van hoofgebouw en poorttorens tijdens de jaren 1980 heeft het landgoed van verdere aftakeling behoed. Dit kan niet gezegd worden van de bijgebouwen, die samen met het kasteel een eenheid vormen.

Voortdurende eigendomsmutaties en wisselende functies kunnen de authenticiteit van het domein aantasten. Een pleidooi om het 'Kasteel van Onkerzele' annex bospark op te nemen op de lijst van de Beschermde Monumenten kan hier een oplossing bieden. Het is de enige manier om ook de laatste van de drie overgebleven kastelen van de bankiersdynastie Spitaels voor de toekomst te behoeden.

Tabel: Chronologische volgorde van de eigenaars van het 'Kasteel van Onkerzele' met aanduiding van hun beroep / functie en de aard van verwerving.

eigenaar	Beroep / functie	periode	verwerving
Camille Wolfcarius	bijzondere	1865-1878	aankoop
Alfred Spitaels	rentenier	1878-1903	erfenis
Julie Spitaels-Van Landuyt	rentenierster	1903-1932	erfenis
Armand Maquestiau	industrieel	1932-1963	aankoop
Josée Haustraete & André Maquestiau	rentenierster & schilder	1963-1983	erfenis
Hubert Van Melkebeke & Godelieve De Wolf	garagehouders	1983-1993	aankoop
Joannes Van Aarle	vastgoedhandelaar	1993-heden	aankoop

⁽⁵⁷⁾ Hoewel in de lokale pers Van Aarle wordt beschouwd als de nieuwe eigenaar van het hotel, is hij dit volgens notaris L. Rens nooit geweest.

⁽⁵⁸⁾ *Kasteel van Onkerzele te koop*, in *Het Nieuwsblad*, 2 december 2004; *Maquestiau opnieuw te koop*, in *Het Spuwertje*, 6 december 2004.